

професійних батьків дозволило б багатьом знервованим, заклопотаним біологічним батькам радо передати їм своїх дітей і розглядати це як прояв любові, а не навапи, – наполягав А. Тоффлер [5, с. 192].

Можливо, поява сучасних студій для креативного розвитку дитини починаючи з раннього віку є певним камінцем у формування фундаменту майбутньої цілісної системи відповідального батьківства і вирішення проблеми батьківського дилетантизму.

У висновках зазначу, що проблема батьківського дилетантизму є складовою більш широкого кола проблем сім'ї в глобалізованих суспільствах. Її вирішення розглядається в контексті формування феномену відповідального батьківства як невід'ємної складової сучасних спільнот. Практика батьківства детермінована суспільними процесами, відтак вирішення поставленої проблеми суттєво залежить від гендерної моделі, яка

превалює у суспільстві і від усталеної моделі свободи, яка є підґрунтям світоглядно-ціннісних орієнтацій людини у посткласичних спільнотах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Канатуш В. Я. Библейские женщины. Проникновение во внутреннюю жизнь библейских женщин Ветхого и Нового Заветов, являющихся прообразом Церкви. / В. Я. Канатуш. – Санкт-Петербург: "Библия для всех" ХБМ "Еммануил", 1997. – 304 с.
2. Кемпбел Джозеф. Герой із тисячею облич / Джозеф Кемпбел. – К., Видавничий дім "Альтернативи", 1999. – 392 с.
3. Людина в цивілізації XXI століття: проблема свободи / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Т. В. Лютий, Г. І. Шалашенко, Є. І. Андрос, А. М. Дондік, Г. П. Ковадло, Н. В. Хамітов, О. А. Ярош, В. П. Загороднюк. – К.: Наук. думка, 2005. – 272 с.
4. Талько Т. М. Феміне в інтерпретаціях українського релігійного нью ейджу / Т. М. Талько // Українознавчий альманах. – Вип. 16. – Київ-Мелітополь, 2014. – С.192–196.
5. Тоффлер А. Футурошок / Алвін Тоффлер. – СПб.:Лань, 1997. – 464 с.

Стаття надійшла до редколегії 09.08.16

Tetiana Talko, PhD in Philosophy, associate professor,
Oles Gonchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)

ACTUALISATION OF THE PARENTAL DILETANTISM'S PROBLEM IN GLOBALIZED SOCIETIES

The specificity of responsible or irresponsible parenting in globalized societies is investigated. A comparative analysis of the situation with fatherhood in Ukraine as well as in some other European countries is done. The situation of parental dilettantism, both typical for developed Western countries and postcolonial space of Europe is looked through.

Key words: Paternity, Parental Amateurism, Ukrainian Specificity, Globalized World Transformation.

УДК 621.3 (09)+621.3 (477)

О. Тверитникова, канд. істор. наук, доц.
Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут" (Харків, Україна)

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД НАУКОВИХ СТУДІЙ В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ: НАУКОВІ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНІ ШКОЛИ УКРАЇНИ (1950–1960 рр.)

В статті розкрито досягнення українських науковців-електротехніків як представників інтелектуальної еліти. Розглянуто особливості формування наукової електротехнічної школи в системі Інституту електродинаміки Національної Академії наук України, фундаментальні дослідження якої стали справжнім національним надбанням найперспективнішого рівня і достойним внеском у скарбницю світової науки. Досліджено діяльність наукових колективів провідних вищих технічних навчальних закладах України. З'ясовано, що прикладні наукові дослідження з проблем перетворення та стабілізації параметрів електромагнітної енергії, аналізу, оптимізації і автоматизації режимів електроенергетичних систем; інформаційно-вимірювальних систем; підвищення ефективності та надійності процесів електромеханічного перетворення енергії були спрямовані на пошуки новітніх технологій та внесли корінні перетворення у виробництві в цілому. Висвітлено внесок провідних вчених та лідерів наукових шкіл у розвиток електротехнічної світової науки: О. М. Міляха, І. М. Постнікова, С. О. Лебедева, Л. В. Цукерника, О. Г. Івахненка, С. М. Фертика, І. С. Рогачова, В. Г. Холмського, Т. П. Губенка, Г. І. Денисенка.

Ключові слова: інтелектуальна еліта, науковий потенціал, новітні технології, електротехнічна наука, Інститут електротехніки АН УРСР, вищі технічні навчальні заклади, наукові дослідження.

Визначальною ознакою кожної сучасної нації є її інтелектуальний науковий потенціал. Українська наука, особливо її технічні галузі інтенсивно розвивалися з другої половини ХХ ст. Значна частина наукової спадщини цього періоду була засекречена за радянських часів. Проте, новаторські ідеї та інноваційні досягнення українських вчених того часу мають важливе значення і для світової науки. Це стосується і доробку українських електротехніків. В історію української й світової науки увійшли імена провідних вчених: творця першої в СРСР і на європейському континенті обчислювальної машини МЕЛМ академіка С. О. Лебедева; академіка НАН України, фундатора наукової школи автоматичного керування О. Г. Івахненка; член-кореспондента НАН України, засновника наукового напрямку перетворювальної техніки в Україні О. М. Міляха; ректора двох інститутів Львівської та Київської політехнічного, член-кореспондента НАН України Г. І. Денисенка та ін. Наукові розробки колективів, що очолювали ці лідери мали спрямованість на пошуки новітніх технологій, які внесли корінні перетворення у виробництво в цілому.

Однією з форм організації наукової колективної діяльності другої половини ХХ ст. в Україні стали наукові та науково-технічні школи. Згуртування навколо лідера

талановитих дослідників у межах тієї чи іншої наукової установи надавало можливість спадкоємності наукових знань, передачі навичок та методів проведення науково-дослідної роботи, підготовки наукових кадрів. Особливо характерно це було для прикладних технічних наук, що мали в цей період найбільш ефективний вплив на технічний прогрес і розвиток науки в цілому. У сучасній науковій літературі є група досліджень, присвячених вивченню наукових шкіл у системі науковиробництва. До проблеми визначення та ідентифікації наукових шкіл зверталися представники різних наук, зокрема А. А. Богомолець, П. Л. Капиця, М. Борн та ін. Класифікація наукових шкіл запропонована у дослідженні О. З. Мірської [21]. Питання негативного впливу функціонування наукових шкіл порушив В. І. Онопрієнко [24]. Поняття науково-технічна школа виведено у роботах С. О. Бакути, Ю. О. Храмова [3], Н. І. Посвятенко [25]. Деякі відомості, щодо діяльності наукових колективів дослідних та навчальних закладів можна отримати з видань та публікацій, присвячених історії розвитку установ [17; 19; 22; 23; 26;]. Між тим, окремого самостійного дослідження щодо діяльності електротехнічних наукових шкіл України не існує. Мета дослідження: спираючись на архівні матеріали, виокремити та показати

особливості функціонування науково-технічних шкіл в галузі електротехніки, що сформувалися на базі академічних науково-дослідних інститутів та вищих технічних навчальних закладів України у другій половині ХХ ст.

Одним з потужних центрів електротехнічної науки другої половини ХХ ст. був Інститут електротехніки Академії наук УРСР (з 1963 р. Інститут електродинаміки). На початку 1950-х рр. в інституті розпочалися дослідження у деяких пріоритетних напрямках, що дозволило сформуватися науковим школам, характерними рисами діяльності яких було вирішення найбільш актуальних практичних завдань того часу. За ініціативою С. О. Лебедева та Л. В. Цукерника в інституті почав розвиватися новаторський в СРСР і дуже важливий напрям з аналізу, оптимізації та автоматизації електроенергетичних систем, застосування цифрових обчислювальних машин до розрахунків режимів енергосистем. Це дослідження стійкості енергосистем, зокрема єдиної енергосистеми СРСР, з питань її автоматизації і підвищення економічності роботи, створення і впровадження нової обчислювальної техніки, розробці методів аналізу режимів складних енергосистем, релейний захист електростанцій та енергосистем. Впродовж 1954–1956 рр. Л. В. Цукерником та Н. А. Качановою вперше в СРСР були виконані дослідження із застосування електронних обчислювальних машин (ЕОМ) до моделювання складних енергосистем [11, арк. 24–25].

У 1962 р. виходить збірка статей за загальною редакцією О. М. Міляха, де узагальнено унікальний досвід, накопичений колективом лабораторії електростанцій і енергосистем (керівник Л. В. Цукерник), виконаних спільно з науковими колективами Обчислювального центру, Інституту кібернетики АН УРСР та Київського політехнічного інституту (КПІ). У збірнику розглянуті численні проблеми, пов'язані з аналізом режимів складних енергетичних систем на основі застосування сучасної обчислювальної техніки, якими займаються вчені інституту. Наприклад, висвітлені питання програмування розрахунків усталених і аварійних режимів складних енергосистем (Н. А. Качанова); описано застосування ітераційного методу вузлових напруг і методу контурних рівнянь, що використовує програму поводження матриць з дійсними або комплексними елементами (Л. В. Цукерник); розглянуто досвід розрахунків економічного розподілу активного навантаження між електростанціями "Київенерго" (В. Н. Авраменко, С. Є. Васильєв, Г. А. Клименко, К. В. Хрущова) і методики вибору алгоритмів для програмування, наведено основні результати ескізного проектування типової обчислювальної лабораторії об'єднаних диспетчерських управлінь енергосистем (Г. А. Клименко, С. Є. Васильєв, В. Г. Холмській, Л. А. Галустрова, Ю. В. Щербіна, Н. В. Буслова). Вперше в науковій літературі України наведено розрахунки коефіцієнтів розподілу і струмів короткого замикання, які проведені К. В. Хрущовою на цифрових обчислювальних машинах [20].

У цей же період професором Л. В. Цукерником був проведений аналіз зарубіжного досвіду з питання необхідності застосування цифрових обчислювальних машин для розрахунків режимів складних енергосистем. Енергосистеми Сполучених Штатів Америки, Франції, Швеції, Англії мали власні науково-дослідні лабораторії або обчислювальні центри. Наприклад, розрахунки економічного розподілу навантаження енергокомпанії "Georgia Power" (США) проводився з залученням фахівців спеціального обчислювального центру. На Західно-Пенсильванській енергосистемі, що об'єднувала дванадцять електростанцій, встановлено спеціальне обладнання для оптимального розподілу навантаження з урахуванням втрат у мережах. За результатами розрахунків диспетчер коригував фактичний режим системи з урахуванням розпізнавання та попередження аварій-

них, а також прогнозування передбачених витрат електроенергії. Універсальні цифрові обчислювальні машини результативно використовувалися також у Франції, Німеччині для різних енергетичних розрахунків як за договорами з обчислювальними центрами, так і самими енергетичними системами. У Лондоні фірмами Ferranti і IBM було створено спеціальний обчислювальний центр для проведення розрахунків оптимального режиму роботи енергосистем Швеції. Дослідження Л. В. Цукерника підтвердило необхідність проведення в Інституті електротехніки науково-дослідних робіт із застосування електронних обчислювальних машин для аналізу, оптимізації та автоматизації режимів електроенергетичних систем та їх елементів, розробці систем диспетчерського керування [14, арк. 18–33].

На початку 1960-х рр. обсяг науково-дослідних робіт Інституту електродинаміки з проблем енергетики й електрифікації становив дев'ять тем, керівник Л. В. Цукерник. Зокрема, для підтримки теми "Теоретичне дослідження і розробка нових принципів автоматичного регулювання і керування в енергетиці" створена рухома лабораторія, що дозволило отримати унікальні експериментальні результати. Вперше на території СРСР впроваджувалися програми розрахунку поточкорозподілення і струмів короткого замикання, що сприяло розгортанню систематичних проектних розрахунків за допомогою цифрових обчислювальних машин у науково-дослідних і проектних установах [14, арк. 24–40].

Поступово в Інституті електродинаміки сформувалася наукова школа член-кореспондента, доктора технічних наук І. М. Постнікова, дослідження якої спрямовані на підвищення результативності та надійності процесів електромеханічного перетворення енергії. Збільшення ефективності конструкцій генераторів зростаючої потужності, зменшення коефіцієнту корисної дії негативно вплинули на надійність турбогенераторів. І основною проблемою під час експлуатації турбогенераторів стало нагрівання та збільшення втрат в елементах кінцевих зон електромашин. Галузеві науково-дослідні інститути не мали відповідних методик розрахунків, і серійний випуск турбогенераторів відбувався з істотними конструктивними недоліками. В Україні дослідження, розроблення і виробництво потужних турбогенераторів проводилися лише на Харківському заводі "Електроважмаш", де випускалися турбогенератори потужністю 200, 300 і 500 МВт. З ініціативи завідувача відділу магнітної гідродинаміки й електромеханічних систем Інституту електродинаміки І. М. Постнікова – розпочалися комплексні дослідження. У 1965 р. Інститутом електродинаміки спільно з Інститутом математики АН УРСР та Харківським науково-дослідним інститутом важкого електромашинобудування було закінчено перший етап дослідження кінцевих явищ у надпотужних турбогенераторах. Отримані результати впроваджувалися на заводі "Електроважмаш", Придніпровський, Луганський та Зміївський гідроелектростанціях, а також були викладені в колективній монографії під загальною редакцією І. М. Постнікова [12, арк. 1–2].

Фундаментальні результати отримані в лабораторії автоматики та електроапаратури під керівництвом О. М. Міляха дозволили сформуватися новому напрямку досліджень по перетворенню і стабілізації параметрів електромагнітної енергії. В лабораторії проведені роботи зі створення і удосконалення пристроїв перетворювальної техніки. Розробка напівпровідникових тріодів випрямлячів, що керувалися сприяло вирішенню проблеми перетворення частоти. Розширення тематики досліджень пов'язано з удосконаленням нового виду виконавчих елементів для силових структур перетворювачів – напівпровідникових транзисторів. Досліджен-

ня були розпочаті аспірантом Інституту електродинаміки Ю. І. Драбовичем. Саме в цей період О. М. Міляхом та Ю. І. Драбовичем започаткована київська наукова школа з розробки та створення систем електроживлення на базі транзисторних перетворювачів [16, арк. 1–12].

Протягом 1950-х рр. до 1963 р. в Інституті електротехніки працював академік О. Г. Івахненко. У цей період під його керівництвом проведено низку науково-дослідних робіт з автоматичного керування, зокрема розробка теорії багатоконтурних і комбінованих систем автоматичного регулювання, що стали основою для розвитку вітчизняної автоматики. Подальші наукові дослідження О. Г. Івахненка пов'язані з розвитком кібернетики та обчислювальної техніки. Впродовж 1953–1963 рр. виходить 10 монографій, автор О. Г. Івахненко, присвячених проблемам автоматичного регулювання і технічної кібернетики. Серед них монографія 1959 р. "Технічна кібернетика" – перша вітчизняна праця в цій галузі, яка була перевидана ще у 1962 р., а також три монографії англійською мовою надруковані у Вашингтоні, Берліні, Варшаві. В Інституті електротехніки О. Г. Івахненко ініціював організацію відділу технічної кібернетики, який і очолив. Отже, на початку 1950-х рр. була започаткована наукова школа в галузі автоматичного керування академіка О. Г. Івахненка [11, арк. 10–11, 24; 13, арк. 18].

Тісна співпраця Інститут електродинаміки АН УРСР та Київського політехнічного інституту сприяла формуванню в КПІ потужної електротехнічної школи. На початку 1950-х рр. завідувачем кафедри центральних електричних станцій А. В. Орловським та аспірантом І. М. Чиженом (пізніше академік НАН України) проводилися аналітичні та експериментальні дослідження компенсаційних перетворювачів за темою "Генерування потужності на інвертируємих установках довгих ліній передавання постійного струму". А. В. Орловський також займався питаннями наукового обґрунтування розвитку місцевих електростанцій. Під керівництвом К. В. Чарторизького науковим колективом кафедри електрообладнання промислових підприємств досліджувалися перехідні режими в електроприводах та проектувалися електроприводи транспортного моста. В 1951 р. публікується праця К. В. Черторизького "Електроавтоматика металорежущих станків", де висвітлювалися питання автоматичного управління металорізальними верстатами відповідно до їхніх технологічних особливостей, характеристики апаратури електроавтоматики. Ця робота була перевидана ще раз у 1962 р. Стрімко розвився в КПІ напрям досліджень пов'язаний з проблемами теорії і практики електричних машин. Науковцями проводилося проектування електричних машин за темою "Ресинхронізація синхронних двигунів для насосних станцій Південно-Уральського, Південно-Українського, Північно-Кримського каналів", керівник І. М. Постніков. В 1952 р. видано навчальний посібник І. М. Постнікова "Проектирование электрических машин", що став основою підготовки інженерів-електриків [4, арк. 75].

Значного розвитку набула кафедра "Електричні мережі і системи", завідувач – фахівець з питань розрахунків електричних мереж, засновник київської науково-технічної школи в галузі електричних мереж і систем доктор технічних наук, професор В. Г. Холмський. Він розвив класичну теорію розрахунків електричних мереж, особливо замкнених мереж із високим ступенем електричної неоднорідності, збагатив новими ідеями і підходами класичну методологію аналізу й оптимізації режимів роботи електричних мереж вищих класів номінальних напруг. Науко-дослідна робота кафедри в 1966 р. становила 6 дослідно-конструкторських і держбюджетних тем, спрямованих на дослідження і розробку принципів автоматизації програмування електроене-

ргетичних розрахунків на електронно-обчислювальних машинах; розробки основ комплексного використання трансформаторів, що регулюються і компенсуючих пристроїв в електричних системах. Наукові зв'язки підтримувалися з Інститутом електродинаміки АН УССР, Новосибірським електротехнічним інститутом відділом енергетичної кібернетики АН Молдавії, Каунаським політехнічним інститутом. Господарівна тематика в обсязі 10 тем розроблялася на замовлення енергосистем та промислових підприємств України, Молдавії, Латвії. Плідно працював В. Г. Холмський в системі підготовки кадрів вищої кваліфікації, підготував понад десяти кандидатів технічних наук, здійснював наукове керівництво докторських дисертацій. Серед його учнів професор В. М. Сулейманов, завідувач кафедри електричних мереж і систем КПІ [5, арк. 1–7; 18].

У розвитку електротехнічного напрямку Харківського політехнічного інституту (ХПІ) на цей період можна виокремити дві науково-технічні школи. Перш за все це дослідження в галузі техніки високих напруг, започатковані В. М. Хрущовим і продовжені С. М. Фертиком. Унікальністю наукової школи С. М. Фертика є те, що сам С. М. Фертик був кандидатом наук, завдяки кадрової національної політики того часу, але він створив школу наукових кадрів. Досягнення представників наукової школи широко відомі за кордоном і отримали світове визнання. Науковій спільноті країн Європи, Азії широко використовувалися здобутки української електротехнічної науки. Основні напрями науково-дослідної роботи наукової школи техніки високих напруг ХПІ це розробка серії магнітно-імпульсних установок для обробки металів (І. В. Білий, Л. Т. Хименко, О. І. Данілевич, М. М. Глибицький; розробка емнісних накопичувачем енергії з широким діапазоном параметрів (В. В. Конотоп, Р. М. Пинтер, В. Д. Беспалов, В. В. Рудаков); розробка пересувних дослідних комплексів для випробувань стаціонарних об'єктів Байконуру тощо (С. М. Фертик, В. В. Конотоп, І. М. Шептун, М. І. Бойко); розробка пересувних установок для геологічних досліджень (А. Г. Гурин); створення серії генераторів імпульсної напруги і генераторів імпульсного струму на високі і надвисокі напруги (С. М. Фертик, В. В. Конотоп, І. Р. Пекар); створення унікального електровимірювального обладнання (Л. Б. Леонт'єв, В. Б. Борисенко). Створення в ХПІ в 1958 р. науково-дослідної лабораторії техніки високих напруг і перетворювачів струму дозволило значно поширити наукову тематику. Дослідні роботи проводилися спільно з проблемними лабораторіями магнітно-імпульсних установок, динаміки і міцності машин ХПІ. Впровадження відбувалися на Свердловському заводі "Електроапарат", заводі "Електровыпрямитель" Москва та підприємствах оборонного значення; Всесоюзному науково-дослідному інституту електроенергетики, фізико-технічному інституті АН СРСР, Томському політехнічному інституті [8, арк. 9–11].

І по-друге це формування на кафедрі електричних машин ХПІ наукової школи професора, доктора технічних наук І. С. Рогачова. Інноваційний напрям науково-дослідної роботи кафедри електричних машин ХПІ, пов'язаний з розробкою нового класу машинних генераторів імпульсів, був започаткований І. С. Рогачовим. Під його керівництвом проводилися дослідження електромашинних генераторів уніполярних імпульсів. Результатом проведеного комплексу теоретичних та експериментальних досліджень кафедри стало створення нових електричних машин – генераторів уніполярних і знакозмінних імпульсів різних типів. За результатами досліджень відбувся захист дисертаційних робіт М. М. Таращанського, А. Л. Лившиця, Н. В. Волошина, В. П. Толкунова, А. Н. Ткаченка. За даною темою в 1959 р. І. С. Рогачовим в співавторстві з А. Л. Лившицем

опубліковано працю "Генераторы периодических импульсов сильного тока", в якій здійснено перші спроби систематизації і узагальнення генераторів періодичних імпульсів сильних струмів [10, арк. 75].

Розвиток наукових досліджень в цьому напрямку сприяв створенню в 1964 р. галузевої лабораторії електромашинних джерел живлення для електроерозійних методів обробки, керівник І. С. Рогачов. Наукова тематика лабораторії: розробка і дослідження електромашинних генераторів для електроерозійної і ультразвукової обробки та дослідження впливу основних параметрів машин постійного струму на їхню комутацію. Напрямок досліджень, пов'язаний з розробкою технологічних процесів електроерозійної обробки був складовою проблеми "Розвиток енергетики і електрифікації УРСР" Держкомітету науково-дослідних робіт Ради Міністрів УРСР. Наукова тематика охоплювала низку питань, зокрема, розробка, виготовлення і дослідження генераторів імпульсів великої потужності та високочастотних генераторів уніполярних імпульсів. Впровадження було проведено на ХЕМЗі. За госпдоговором із заводом проведені випробування дослідного зразка електромашинного двофазного індуктивного генератора імпульсів. У результаті випробування виявлено, що цей зразок дозволяє підвищити продуктивність електроерозійного процесу на 15 %, та замінює три генератори зі зменшенням споживання енергії на 40 %. Все це дало підстави подати заяву на винахід. Ліцензії на дві моделі генераторів були продані трьома французьким фірмам, а верстати з цими генераторами знайшли застосування у 50-ти країнах світу. За матеріалами цієї роботи завідувач кафедри І. С. Рогачов захистив докторську дисертацію. Розробка генераторів імпульсів ХПІ отримала на ВДНГ СРСР диплом II ступеня. Зразки нових приладів були представлені на Всесвітній виставці досягнень промисловості в 1964 р. в Нью-Йорку. Впродовж 1967–1970 рр. під керівництвом професора І. С. Рогачова було захищено 7 кандидатських дисертацій за спеціальністю електричні машини, зокрема М. І. Барановський, А. А. Шевельов, Л. П. Галайко, В. Н. Іваненко, Л. І. Янговський, В. С. Воронель, Ю. Д. Новіков [9, арк. 11–17, 79–80].

На початку 1950-х рр. наукова електротехнічна школа почала формуватися на базі Львівського політехнічного інституту (ЛПІ). Набув розвитку науковий напрям з дослідження і створення електричних машин під керівництвом доктора технічних наук, професора Т. П. Губенка. Створення при кафедрі електричних машин базової науково-дослідної лабораторії автоматичної та автоматизованого електроприводу похвалило наукові дослідження і дозволило розробляти комплексну тематику з автоматизації виробничих процесів. У межах теми розроблялися питання автоматизації буріння нафтових свердловин, диспетчеризації і телемеханізації нафтових промислів, проводилися роботи по енергетичі малих автономних електростанцій та створенню нових векторних діаграм синхронних машин. Останній проблемі Т. П. Губенком присвячена низка праць, де висвітлю Найбільш відома і затребувана з них "Векторные диаграммы и построение статистических характеристик синхронных машин" 1966 року видання. Вже на початок 1960-х рр. Т. П. Губенко підготував захист 18 кандидатських дисертацій і проводив наукове керівництво ще 6 здобувачами [6, арк. 10; 1, арк. 79].

Розвивалися в ЛПІ дослідження з розробки і впровадження в виробництво високовольтних силових запобіжників із скла під керівництвом М. А. Ніколаєва. В 1959 р. для розвитку цього наукового напрямку була створена галузева науково-дослідна лабораторія скляних ізоляторів. На підставі технології виробництва ізоляторів, що була запропонована науковцями лабораторії в 1965 р. побудований Львівський скляноізоляторний завод [7, арк. 11–17]. Дослідження режимів передавання електричної енергії на відстань змінним та постійним

струмом загальними мережами розпочаті доктором наук, професором Г. І. Денисенко згодом перетворилися на потужну наукову школу [2, арк. 21–27].

Отже, на початку 1950-х рр. в Інституті електротехніки АН УРСР були започатковані новаторські напрями досліджень, що дозволило сформуватися в Інституті електродинаміки вже в 1960-ті рр. науковим школам, дослідження яких були спрямовані розробка методів математичного моделювання на електронно-обчислювальних машинах (Л. В. Цукерник), автоматичного керування (О. Г. Івахненко), перетворення і стабілізації параметрів електромагнітної енергії (О. М. Мілях), підвищення ефективності та надійності процесів електромеханічного перетворення енергії (І. М. Постніков). Вагомий вплив на розвиток електротехнічної галузі в другій половині ХХ ст. мали наукові електротехнічні школи вищих технічних навчальних закладів, що займалися теоретичними і практичними проблемами електричних машин (І. С. Рогачов, ХПІ, І. М. Постніков, КПІ), дослідженнями в галузі електричних мереж і систем (В. Г. Холмський, КПІ), розробкою магнітно-імпульсних установок (І. В. Білий), створенням генераторів імпульсної напруги і генераторів імпульсного струму на високі і надвисокі напруги (С. М. Фертик), розробкою нових типів електроприводів (Т. П. Губенко), проблемами передачі електроенергії на відстань постійним і змінним струмом загальними мережами (Г. І. Денисенко).

Таким чином, якраз у 1950–1960-ті рр. закладено підвалини для новаторських розробок українських учених-електротехніків. Тому їхній доробок є невід'ємною складовою світової науки, а їхні наукові досягнення сприяли цивілізаційному поступу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів Національного університету "Львівська політехніка", ф. Р-120, спр. 97.
2. Архів Національного університету "Львівська політехніка", ф. Р-120, спр. 103.
3. Бакута С. А. Научно-техническая школа: статус, характерные черты / С. А. Бакута, Ю. А. Храмов // Науковедение и информатика. – 1990. – Вып. 34. – С. 72–76.
4. ДАК (Державний архів м. Києва), ф. Р-308, оп. 10, спр. 82
5. ДАК, ф. Р-308, оп. 20, спр. 15
6. ДАПО (Державний архів Львівської області), ф. Р-120, оп. 25, спр. 1
7. ДАЛО, ф. Р-120, оп. 6, спр. 151.
8. ДАХО (Державний архів Харківської області), ф. Р-1682, оп. 13, спр. 1122
9. ДАХО, ф. Р-1682, оп. 13, т. II, спр. 1240
10. ДАХО, ф. Р-1682, оп. 8, спр. 248
11. ІА НБУВ (Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського), ф. 263, спр. 273
12. ІА НБУВ, ф. 124, оп. 1, спр. 18
13. ІА НБУВ, ф. 263, оп. 1, спр. 276.
14. ІА НБУВ, ф. 263, оп. 1, спр. 323
15. ІА НБУВ, ф. 263, оп. 1, спр. 440.
16. ІА НБУВ, ф. 263, оп. 1, спр. 527.
17. Інститут електродинаміки НАН України. Історія. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ied.org.ua/files/history-ied.pdf>.
18. Історія кафедри електричних систем і мереж. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://es.fea.kpi.ua/ua/kafedra.html>
19. Київський політехнічний інститут. Нарис історії / Під ред. М. З. Згуровського. – К.: Науков. думка, 1995. – 320 с.
20. Мілях А. Н. Вопросы применения вычислительной техники в энергетических системах / А. Н. Мілях, Н. А. Качанова. – Киев: Изд. Академии наук Украинской ССР, 1962. – 138 с.
21. Мирская Е. З. Научные школы как форма организации науки (социологические проблемы) / Е. З. Мирская // Науковедение. – 2002. – № 3. – С. 8–24.
22. Національний університет "Львівська політехніка" / Під ред. Ю. Я. Бобало. – Київ: ТОВ Видавничий центр "Логос Україна", 2009. – 447 с.
23. Одеський політехнічний інститут. Краткий исторический очерк (1918–1968) / Отв. ред. К. С. Коваленко. – Киев: изд. Киевского университета, 1968. – 222 с.
24. Оноприенко В. И. Традиции и новации в науке: науковедческий контекст / В. И. Оноприенко // Наука та наукознавство. Додаток. Матеріали IV Добровської конференції. – 2004. – № 4. – С. 95–99.
25. Посвятенко Н. И. Ключевые черты лидера научно-технической школы // Российско-украинские связи в истории естествознания и техники. – М.: РАН, 2012. – 428 с.
26. Харьковский политехнический институт. 1885–1985: история развития / отв. ред. Н. Ф. Киркач. – Х.: Вища школа, 1985. – 223 с.

O. Tverynykova, PhD in History,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Kharkov, Ukraine)

THE DOMESTIC EXPERIENCE OF SCIENTIFIC STUDIES IN THE CONTEXT OF CIVILIZATIONAL DEVELOPMENT OF UKRAINE: SCIENTIFIC AND ELECTROTECHNICAL SCHOOLS OF UKRAINE (1950–1960)

The achievements of Ukrainian scientists and electrical engineers as members of the intellectual elite are shown. The features of formation of scientific schools in the electrical system of the Institute of Electrodynamics of the Academy of Sciences of Ukraine, which fundamental research become a real national treasure-level perspective and a worthy contribution to world science. We investigated the activity of research teams of the leading higher technical educational institutions of Ukraine. It was found out that the applied research on issues of transformation and stabilization of electromagnetic energy parameters, analysis; optimization and automation modes of electric power systems; information-measuring systems; improving the efficiency and reliability of processes of electromechanical energy conversion were sent in search of new technologies had made the radical changes in the production as a whole. The contributions of leading scientists and founders of academic schools in the development of the electrical world science, such as A. N. Miles, I. M. Postnikov, S. A. Lebedev, L. V. Tsukemyk, O. H. Ivakhnenko, S. M. Fertyk, I. S. Rogachov, V. H. Kholm-sky, T. P. Hubenko, H. I. Denysenko are highlighted.

Key words: Intellectual Elite, Scientific Potential, Modern Technology, Electrical Science, Electrical Engineering Institute of Ukrainian Academy of Sciences, Higher Technical Education, Scientific Research.

УДК 930.94(477)

А. Чик, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ОСНОВА КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСТВА

У статті аналізується проблема колективної пам'яті та різні підходи до її розуміння як важливого чинника, який впливає на становлення і розвиток національної ідентичності, а також на консолідацію українського народу.

Ключові слова: колективна пам'ять, ідентичність, політика пам'яті, українство.

Сьогодні, коли кардинальні соціально-економічні, соціокультурні й політико-правові трансформації суттєво змінюють більшість сфер життя українського суспільства, а також в умовах посилення загрози територіальній та національній цілісності України збільшується інтерес до проблеми колективної пам'яті, яка може помітно впливати на консолідацію суспільства, а також на формування національно-культурної, громадянсько-політичної і цивілізаційної ідентичності колективних та індивідуальних суб'єктів. Актуальність даного питання пов'язана із суспільно-політичними та цивілізаційними викликами, які потребують адекватних відповідей.

Ю. Лотман, А. Гуревич, А. Моль з позицій культурологічного підходу розглядають пам'ять як культурно-історичну спадщину, своєрідний духовний потенціал народу. За допомогою семантичного аналізу Ю. Лотман визначає культуру як колективну пам'ять і безпосередньо пов'язує її зі збереженням і передачею смислів [4, с. 3 – 4]. Як зазначає Є. Давидов, "на наших очах поняття пам'яті наповнилося новим змістом і, вишовши за психофізіологічні рамки, перетворилося на найважливішу категорію суспільної свідомості. Більше того, воно стало свого роду маніфестом сил, що прагнуть відновити штучно розірваний в ході політичних катаклізмів "зв'язок часів". Пам'ять як історична глибина культури і особистості" [3, с. 165].

Отже, колективна пам'ять – це спосіб збереження соціально значущої інформації, без чого неможливе існування суспільства в цілому, соціальних груп і окремих індивідів, що входять у суспільство. Цілісність і стійкість соціальних зв'язків залежить від успішності функціонування колективної пам'яті. В умовах радикальних соціальних та політичних змін в сучасному українському суспільстві слабкість підстав для становлення нової громадянсько-політичної ідентичності призводить до пошуку об'єднуючих символів в історичному минулому країни. Тому цілком зрозуміло, що в основу формування сучасної національної ідентичності має бути покладений культурно-історичний досвід українського народу, "за допомогою колективної пам'яті виникає емоційна залученість у минуле.

Таким чином культивується майже в кожному соціумі широке знайомство дітей з компонентами колективної пам'яті: пам'ятні місця, релігійні ритуали, фольклор,

родинне дерево, що покликани спонукати в них зародження почуття історичної вкоріненості, поваги до минулого. З емпатії відбувається цікавість, прагнення більше дізнатися про ті чи інші історичні постаті, історичні події, і ця цікавість стає підставою індивідуального інтересу до історії" [5, с. 235], духовності, моралі, основним національним надбанням. Адже особистість споконвічно поєднується з історичним буттям загальнолюдської цивілізації саме через національне буття.

"Спільне минуле" української нації конструюється інтелектуальною елітою, представники якої вирішують, який статус отримає та чи інша історична подія, яка згодом закріплюється у відповідних текстах. Головними засобами трансляції змісту колективної пам'яті є культурні й освітні інституції та засоби масової інформації [2]. Саме тому основними чинниками, які впливають на консолідацію суспільства, а також на становлення й розвиток національної ідентичності виступають не тільки історична територія, спільна мова, етнізм, економіка й громадянська культура, однакові закони та обов'язки для всіх членів національної спільноти, але й колективна пам'ять [2].

Т. Воропаєва підкреслює, що: 1) консолідація – це один з найважливіших процесів групової динаміки, який зумовлює ступінь упорядкованості, узгодженості й стійкості внутрішньо-спільнотних взаємозв'язків, які забезпечують стабільність та спадкоємність (наступність) життєдіяльності даної спільноти; 2) спільнотна згуртованість проявляється через відносно безперервне та автономне існування кожної конкретної спільноти, яка має чіткі ознаки соціокультурної та соціально-психологічної спільності (тобто подібності відповідних ознак або рис), що передбачає виникнення системи інтегративних властивостей і процесів, які унеможливають порушення цілісності даної спільноти; 3) спільнотна згуртованість характеризує також ступінь відданості індивідів тій чи іншій спільноті та міру їхньої прихильності до кожної з цих спільнот [1, с. 62–64].

Отже, завдячуючи спільним історіям, які збираються вченими та дослідниками у цілісні наративи, характерним для тієї чи іншої групи (сім'ї, соціальної групи, етносу, нації) можуть виникнути почуття співпричетності й приналежності до даної спільноти, що сприяє становленню і розвитку емоційної складової національної ідентичності. Такі спільні історії про минуле, які приймають члени даної